

АНГЛІЙСЬКІ «СТИХІЙНІ» ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття окреслює стан розробки фразеології в сучасній лінгвістичній науці, зокрема аспект перекладу. Проаналізовано окрему групу фразеологізмів, які включають елемент-назву стихії (вода, повітря, вогонь, земля), зокрема вплив стихій на формування фразеологічного фонду англійської та української мов. Досліджено способи перекладу фразеологізмів. Доведено, що чотирма основними способами перекладу фразеологізмів є еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад. Зроблено висновок про те, що при перекладі обраної групи фразеологізмів переважає описовий спосіб перекладу. Найменш використовуваним виявився такий спосіб, як переклад калькуванням. Зазначено, що дослідження враховувало і аспект збереження визначених елементів в українському перекладі. За цією ознакою фразеологізми представлено трьома групами: переклад яких зберігає одну з досліджуваних одиниць; переклад не зберігає досліджувані одиниці; переклад має декілька варіантів, в яких представлено і збереження, і втрату перекладу елементів, що досліджуються.

Ключові слова: фразеологізм, національно-культурні відмінності, спосіб перекладу, стихія, еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад.

Usachenko Iryna

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

ENGLISH “ELEMENTAL” PHRASEOLOGICAL UNITS IN UKRAINIAN TRANSLATION

Summary. The article outlines the current state of the development of phraseology in modern linguistic science, in particular the aspect of translation. A separate group of phraseological units, which include an element name (water, air, fire, earth), is analyzed, in particular the influence of elements on the formation of the phraseological fund of the English and Ukrainian languages. These phraseological units are of special interest, since the elements, penetrating human life from ancient times and to the present, entered all spheres of human life. Since ancient times they have played a special role: they were the source of both life and danger. Elements are not only an integral part of the life of modern society, but have long been regarded as the basis of the universe. The means of translation of phraseological units are investigated. Since phraseological units are widely used in the literature of all styles, a competent translator should not allow inaccuracies in the translation of phraseological units. The main task of a translator is to be able to recognize the phraseological units in the text and convey their meaning, brightness and expressiveness. There are cases when translators have to restore the phraseological units, which underwent author's transformation, and render their effect in translation. The inevitable difficulty is the national-cultural differences between phraseological units which have similar meaning in different languages. Often having similar meaning, phraseological units have different emotive function or stylistic factor. Similar problems can arise even in the process of translation of phraseological units from the same source. It is proved that the four main means of translation of phraseological units are equivalent translation, translation by choosing analogies, loan translation, and descriptive translation. It is concluded that when translating the selected group of phraseological units, the descriptive method of translation prevails. The least-used method was loan translation. It is noted that the research also took into account the aspect of the preservation of certain elements in the Ukrainian translation. On this basis, phraseological units are represented by three groups: the group translation of which preserves an element; the group in which translation does not preserve an element; the group in which translation has several variants, in which both the preservation and loss of translation of an element are represented.

Keywords: phraseological unit, national-cultural differences, means of translation, element, equivalent translation, translation by choosing analogies, loan translation, descriptive translation.

Постановка проблеми. Фразеологія привертає до себе увагу дослідників різних міждисциплінарних сфер: мовознавців, істориків, літературознавців. Фразеологія є схованкою здобутків культури, звичаїв, прагнень і сподівань народу, одним із найважливіших джерел дослідження його минулого життя, вивчення його словесних естетичних цінностей. Фразеологічний фонд англійської мови є складною системою, яка складається з різних мікросистем, кожна з яких має свою специфіку. Однією з таких мікросистем є група фразеологізмів з компонентом-назвою стихій (вода, повітря, вогонь, земля). Ці фразеологізми представляють особливий інтерес, так як стихії, пронизуючи життя людини з давніх часів і до сьогодення, увійшли у всі сфери життя людини. Вони завжди відігравали особливу роль: були джерелом як життя, так і небезпеки. Земля,

повітря, вогонь, вода були також і елементами, за допомогою яких філософи намагалися знайти джерела всього сущого. Таке місце і роль стихій в житті людського суспільства і свідомості не могло не знайти свого відображення у фразеології. А питання їх перекладу залишається досі в полі зору лінгвістів. Ці фактори обумовлюють актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка й обґрунтування теоретичних основ фразеології тісно пов'язані з іменами О.С. Ахманової, В.В. Виноградова, О.В. Куніна, Б.О. Ларіна, Л.Г. Скрипник, М.М. Шанського та ін. Наукові дослідження в галузі фразеології охоплюють у сучасній мовознавчій науці ряд проблем, які вирішуються на матеріалі різних мов: взаємодія фразотворних компонентів у процесі утворення узагальнено-образної семантики фразеологізмів.

мів (Л.Г. Авксент'єв, І.С. Гнатюк, Б.О. Ларін), внутрішня форма фразеологізмів та її функції (В.Л. Архангельський, С.Б. Пташник, Ю.П. Солодуб, В.М. Угринюк), дослідження фразеологічної номінації (В.І. Крепель, Л.Г. Скрипник, Ю.А. Фірсів). Значною є кількість вчених, які досліджували національно-культурну специфіку фразеологізмів (С.Г. Гаврін, В.П. Жуков, В.Г. Костомаров, Д.Г. Мальцев, В.М. Телія). Наразі, вітчизняна наука також цікавиться питаннями фразеології. Роботи таких вчених, як Н.С. Лалаян (структурно-семантичний та функціональний аспекти), Л.В. Мельник (культурно-національна конотація), К.І. Мізін (шляхи утворення та ідеографія), О.В. Назаренко (вираження національного менталітету), В.В. Розгон (синтаксичні функції фразеологізмів), О.В. Харчук (семантико-структурний аспект), Ю.А. Фірсова (лінгвокультурологічний аспект), Н.В. Щербакова (лексичне наповнення), безперечно, заслуговують на увагу і є вагомим внеском у дослідження фразеології.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна мовознавча наука охоплює різні аспекти перекладу фразеологізмів, в тому числі за різними ознаками. Незважаючи на це, у вітчизняній лінгвістичній науці відсутнє комплексне дослідження реалізації англійських «стихійних» фразеологізмів українською мовою.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження особливостей англійських фразеологізмів з компонентом-назвою стихій та способів їх відтворення українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи те, що матеріалом нашого дослідження є фразеологізми з компонентом-назвою стихій, доцільно заглибитися в історію і проаналізувати вплив стихій на формування фразеологічного фонду англійської та української мов. Всі приклади фразеологізмів, наведені у цій статті, відібрані з «Англо-українського фразеологічного словника» за редакцією К.Т. Баранцева [2].

Мовні картини світу є надзвичайно різноманітними і самобутніми, кожен етнос по-своєму сприймає навколишню дійсність, і це виражається в традиціях, звичаях, мові, зокрема в фразеологічній системі того чи іншого народу. Дослідник В.Н. Телія висуває гіпотезу про те, що система образів, закріплених у фразеологічному складі мови, служить свого роду «нішею» для кумуляції світогляду і так чи інакше пов'язана з матеріальною, соціальною або духовною культурою даної мовної спільноти, а тому може засвідчити її культурно-національний досвід та традиції [10, с. 13–24].

Чотири стихії – вогонь, вода, повітря, земля, на уявленнях про які ґрунтується міфологічний образ світу, наділені потужною символікою. Міфологічний погляд на світ спробували подолати ще давньогрецькі філософи. Найяскравіші представники античної філософії Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Геракліт, Аристотель та інші ставили питання, звідки все виникає і в що все повертається. І в пошуках відповіді всі вони зверталися до стихій. При описі системи світобудови, вони також розглядали в якості першоелементів вогонь (Геракліт), повітря (Анаксимен) воду (Фалес), землю або всі чотири елементи в їх взаємозв'язку (Аристотель) [4].

Звернемося до германо-скандинавської та слов'янської міфології і епосу. Найбільш виразно значення стихій виявляється при аналізі космогонічних міфів, тобто міфів про зародження всесвіту. В германо-скандинавській міфології світ виникає від взаємодії вогню і води. Вогонь протиставлений воді і одночасно зближується з нею за ознаками безформності і плинності. Символіка вогню, як і води, мала двоїстий характер. На одному полюсі – образ запеклого і мстивого полум'я, що загрожує смертю і знищенням [11]. Це можна простежити у фразеологізмі *a brand from the fire* – людина, що врятувалася або була врятована від небезпеки, що їй загрозувала, від вірної загибелі.

Образ *вогню* в слов'янських віруваннях подібний – знак духовної енергії; перетворення й переродження; руйнівної і, водночас, сили, що народжує; кохання, плідності; багатства, щастя, сімейного добробуту; сонця; зв'язку з небесним світлом; роду; сили; очищення від зла; бога; потойбічного світу [6]. Наприклад, існують думки, що в основі фразеологізму «між двох вогнів» (англ. *between two fires*) лежить звичай, який панував у тюркських і монгольських ханів. Щоб потрапити до них у стан, треба було пройти між двох очищувальних вогнів [12]. Фразеологізм «пройти вогонь і воду» «пройти через суворі випробування» (англ. *to go through fire and water*) також сягає давнього міфологічного осмислення вогню і води як випробувальних стихій. Отже, можна зробити висновок, що символіка вогню у досліджуваних мовах є тотожною.

Багатозначним архетипним символом є *вода*. В англійському світосприйнятті вода асоціюється з плинністю часу: *to write in water* – бути скороминущим, короткочасним; *(as) unstable as water* – дуже непостійний, мінливий. У традиціях германо-скандинавської міфології стихія води оцінювалася, безумовно, позитивно (в міфах і переказах стародавньої ірландської традиції вона повертає життя мертвим і зцілює поранених), тоді як стихія навколишнього океану представлялася ворожою, пов'язаною з демонічним початком [11]. У слов'янській міфології концепт вода є протилежною до вогню іпостасю-архетипом, образом-символом першоматерії, початку і кінця всього суцього, смерті і поховання, життя і воскресіння з мертвих, чесності і правдивості, кохання, сили, дівчини та жінки, чистоти і здоров'я [6]. Тож, можна сказати, що концепт води як в англійській, так і в українській міфології має подвійну природу: *waters of forgetfulness* – забуття, смерть; *water on one's mill-wheel* – прибуток, користь; *(as) clear as water* чистий, прозорий, як вода.

Повітря, як вважав Анаксимен, більш широкій, більш «безмежний» початок, ніж вода, вказуючи на обмеженість водних просторів, можливість висихання якихось тіл. Повітря важко побачити, воно – стихія, яка не має кольору, позбавлена звичайних якостей. Значить, робить висновок Анаксимен, першоосновою має стати повітря як стихія природи [4]. В англійській мові слово «air» означає активний, творчий початок (пор. др.-англ. *aerist* «перший»). Повітря – символ швидкого руху (пор. др.-англ. *eaġ* «швидкий»). Повітря вважалося тотемом, якому поклонялися, як Божеству (пор. др.-англ. *Agian* «почита-

ти, поклоняться»). Повітря, крім того, символізувало свободу [8]: to walk on (the) air – радіти, веселитися, землі не чути під собою; to take the air – подихати свіжим повітрям, прогулятися, провітритися. Концепт повітря в слов'янських фразеологічних системах не виявляє яскравої національно-культурної специфіки та на вербальному рівні як фразеологічний компонент трапляється рідко (на відміну від символів Вогонь, Вода, Земля) [5].

Мотив материнства у слов'янських повір'ях про землю має відношення не тільки до космічного образу універсального плодоносного початку, але й до реальної матері конкретної людини. Це проявляється в заборонах бити землю, мотивованих побоюванням образити свою померлу матір. Вважалося, що матірня лайка ображає всіх трьох «матерів» людини: його рідну матір, сиру землю і Богородицю. У слов'янських віруваннях земля наділяється ознаками святості і ритуальної чистоти, в молитвах і змовах до неї зверталися з тими ж проханнями, що і до божественних сил.

Вважають, що др.-англ. eorthe «земля» співвідноситься з гот. aiþei «мати» («Земля-Мати»). Тож, в англійській мові поняття Землі також тісно пов'язане з поняттям «матері» [8]. Наприклад: Mother Earth – мати, земля-сира земля.

Отже, можна відзначити, що в уявленнях як германо-скандинавської, так і слов'янської традиції простежується значна роль стихій в розумінні устрою світу, в обрядах і міфах цих народів. І, звичайно, це ніяк не могло не відобразитися у фразеологічній системі. Тому фонові знання необхідні і для розуміння історії мовних одиниць, і для вивчення їх конотації, і звичайно для адекватного, повноцінного перекладу.

Переклад фразеологізмів є нелегким завданням. Так як фразеологізми широко використовуються в літературі всіх стилів, грамотний перекладач не повинен допускати неточностей у перекладі того чи іншого фразеологізму. Головне завдання перекладача – зуміти розпізнати у тексті фразеологізми і передати їх значення, яскравість і виразність. Трапляються випадки, коли перекладачеві доводиться відновлювати фразеологізми, які зазнали авторської трансформації, і передати в перекладі досягнутий ними ефект.

Ще однією неминучою складністю є національно-культурні відмінності між близькими за змістом фразеологізмами в різних мовах. Найчастіше, збігаючись за змістом, фразеологізми мають різну емотивну функцію або стилістичну забарвленість. Аналогічні проблеми можуть виникнути навіть при перекладі фразеологізмів, що мають однакове джерело, наприклад, біблійне, античне або міфологічне (інтернаціональні фразеологізми). До них належать фразеологізми, які запозичувалися з мови в мову або ж виникали у різних народів незалежно один від одного внаслідок спільності людського мислення, близькості окремих моментів соціального життя, трудової діяльності, виробництва, розвитку науки і мистецтв.

З перекладацької точки зору англійські фразеологізми поділяються на дві групи: фразеологізми, що мають еквіваленти; безеквівалентні фразеологізми [7].

Виходячи з цього, можна сказати, що фразеологізми перекладають або фразеологізмом – фразеологічний переклад, або іншими засобами (за відсутністю фразеологічних еквівалентів і аналогів) – нефразеологічний переклад, який не є абсолютно повноцінним, тому що завжди є деякі втрати (образність, експресивність, конотації, відтінки значень) [1].

Більшість дослідників (В.Н. Комісаров, Л.Ф. Дмитрієва, С.Е. Кунцевич, Е.А. Мартинкевич) виділяють чотири основні способи перекладу фразеологізмів: еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад.

Фразеологічний еквівалент – це фразеологізм, за всіма показниками рівноцінний одиниці, що перекладається. Як правило, незалежно від контексту він повинен володіти тими ж денотативним і конотативним значеннями, тобто між співвідносними фразеологізмами не повинно бути розходжень у відношенні значеннєвого змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності і емоційно-експресивного забарвлення. Вони повинні мати приблизно однаковий компонентний склад, володіти рядом однакових лексико-граматичних показників: сполучуваністю, приналежністю до однієї граматичної категорії, зв'язком з контекстними словами-супутниками і т.д. [3, с. 71]. Наприклад: to play with fire – грати з вогнем; the salt of the earth – сіль землі; between heaven and earth – між небом та землею.

Як зазначає В.Н. Комісаров, у разі відсутності фразеологічного еквівалента в мові перекладу, слід підібрати так звані фразеологічні *аналоги*, тобто такі стійкі обороти, які за значенням адекватні англійським, але по образній основі відрізняються від них повністю або частково. Наприклад: to fire into the wrong flock – попасти пальцем у небо; to fish in the air – товкти воду в ступі; to give oneself airs – гнути кирпу; to live upon air – жити на харчах святого Антонія [6]. Використання цього типу забезпечує достатньо високий ступінь еквівалентності. Однак при цьому слід пам'ятати про те, що часто схожі за значенням, але різні за формою фразеологізми у різних мовах мають різне емоційно-асоціативне забарвлення і не завжди взаємозамінні. На думку В. Комісарова, необхідно зберегти емоційні та стилістичні значення фразеологізму, а також слід враховувати два фактори: стилістичну нерівноцінність деяких аналогових фразеологізмів і національне забарвлення фразеологізмів.

Калькування застосовують у тому випадку, коли іншими прийомами не можна передати фразеологізм в цілісності її семантико-стилістичного і експресивно-емоційного значення, коли образ фразеологізму надзвичайно важливий для правильного розуміння тексту і, в той же час, прозорий, а заміна його іншим образом не дає достатнього ефекту. Можна навести такі приклади калькування: the Blackwater State – «штат чорної води»; cast not out the foul water till you bring in the clean – не виливай брудну воду раніш, ніж принесеш свіжу; Dr. Rest, Dr. Diet and Dr. Fresh Air – лікар Відпочинок, лікар Харчування та лікар Свіже повітря. Передумовою для калькування є достатня вмотивованість значення фразеологізму значеннями її компонентів. Калькування можна використовувати, по-перше,

щодо фразеологізмів, головним чином фразеологічних єдностей, що зберегли достатньо свіжу метафоричність; по-друге, щодо ряду прислів'їв, які не володіють підтекстом; по-третє, при передачі стійких порівнянь, але тільки переконавшись, що носій мови сприйме їх правильно [9].

Дослідники Л.Ф. Дмитрієва, С.Є. Кунцевич, Е.А. Мартинкевич стверджують, що в цілях пояснення сенсу фразеологізму, який не має ні аналога, ні еквівалента і не підлягає дослівному перекладу, перекладачеві необхідно вдаватися до описового перекладу, тобто переклад шляхом передачі змісту англійського звороту вільним словосполученням. Це може бути пояснення, порівняння, опис та тлумачення – всі ці чотири види найбільш повно передають зміст фразеологізмів у зрозумілій та стислій формі. Прикладами слугують наступні фразеологізми: to draw water to one's mill – приносити користь комусь; gin-and-water voice – хриплий, загрубий, пропитий голос; Kentish fire – бурхливий, тривалі оплески, овація.

Отже, дане дослідження ґрунтується на тому, що виділяють чотири основні способи перекладу фразеологізмів – переклад фразеологічним еквівалентом, фразеологічним аналогом, описовим перекладом, калькуванням.

Матеріалом нашого дослідження було обрано «Англо-український фразеологічний словник» за редакцією К.Т. Баранцева. Всього було проаналізовано 364 фразеологізми із компонентом-назвою стихій. Враховуючи те, що для деяких фразеологізмів укладач К.Т. Баранцев пропонує декілька варіантів перекладу, їх кількість не співпадає з кількістю фразеологізмів, і загальна кількість проаналізованих способів перекладу дорівнює 452.

Так, у ході дослідження було виявлено, що при перекладі вибраних нами фразеологізмів переважає описовий спосіб перекладу, який становить 59% (266 одиниць) від загальної кількості. Прикладом може служити переклад наступних фразеологізмів: fire and fury – палкість, палка пристрасть; a fish out of water – людина в скрутних обставинах; for no earthly reason – без будь-якої причини.

Аналогом було перекладено 95 фразеологізмів (21%). Наприклад: to go about with one's head in the air – напускати пуху; heaven and earth! – батечки!; he will never set the Thames on fire – він порою не вигадася.

Наступний за кількістю спосіб перекладу – переклад за допомогою еквівалента (лексичного відповідника), який становить 16% (72 одиниці) загальної кількості шляхів перекладу. Наприклад: to hide one's talent in the earth – заривати свій талант у землю; one's mouth waters – слинка тече, слина котиться; the pitcher goes so often to the water that is broken at last – повадився куваль до воду ходити (поки йому вухо не відламали).

Список літератури:

1. Бабій О.І. Роль і місце фразеологічної семантики у відтворенні мовної картини світу (на прикладі англійської мови). *Сучасні дослідження з іноземної філології: Збірник наук. праць. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2005. Вип. 3. С. 229–234.*
2. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник. 2-ге вид., випр. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
3. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: Учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Изд-во УРАО, 2000. 208 с.
4. Гусев Д.А. Краткая история философии. Издательство НЦ ЭНАС, 2003. 224 с.
5. Добрушина И.Р. Воздух: вещество или пространство, материя или дух. *Логический анализ языка. Языки пространства.* Москва: ЯРК, 2000. С. 217–226.

Калькуванням було реалізовано 19 проаналізованих фразеологізмів, що становить 4%. Наприклад: to fill a sieve with water – наповнювати решето водою; fire that's closest kept burns most of all – прихований вогонь сильніше горить; (as) red as fire – червоний, як вогонь.

Окремий інтерес складало питання збереження «стихийного» елемента фразеологізмів в українському перекладі. Так, стосовно цього аспекту дослідження можна сказати, що фразеологізми можна поділити на три групи: переклад яких зберігає одну з досліджуваних одиниць (to bring oil to the fire – наливати масла у вогонь, the bowels of the earth – надра землі, command of the air – панування в повітрі, fresh water – прісна вода); переклад не зберігає досліджувані одиниці (fresh-water college – невеликий університет (перші американські університети знаходились у приморських містах), to get on like a house on fire – успішно, швидко просуватися вперед; робити значні успіхи; ладити один з одним; жити дружно; give it the air! – облиште це!, to mop the earth with one – мати когось у своєму повному розпорядженні; скрушити, знищити когось, принизити когось); переклад має декілька варіантів, в яких представлено і збереження, і втрату перекладу елементів, що досліджуються (of the first (або finest) water – чистої води (про коштовні камені), перен. першокласний, чудовий, перен. справжній, страшенний, неприторенний, Promethean fire – прометеїв вогонь; перен. життя, to take air – розповсюджуватися, ставати відомим; подихати свіжим повітрям, прогулятися, провітритися, between heaven and earth – між небом та землею; у піднесеному настрої.

Висновки і пропозиції. Дослідивши теоретично та практично проблему відтворення фразеологізмів з елементом-назвою стихії (вода, повітря, вогонь, земля), ми дійшли наступних висновків: 1) фразеологізми зазначеної мікрогрупи представляють особливий інтерес, так як стихії, пронизуючи життя людини з давніх часів і до сьогодення, увійшли у всі сфери життя людини; 2) неминучою складністю є національно-культурні відмінності між близькими за змістом фразеологізмами в різних мовах; 3) чотирма основними способами перекладу фразеологізмів є еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад; 4) при перекладі обраної групи фразеологізмів переважає описовий спосіб перекладу; 5) за ознакою збереження визначених елементів в українському перекладі фразеологізми представлено трьома групами: переклад яких зберігає одну з досліджуваних одиниць; переклад не зберігає досліджувані одиниці; переклад має декілька варіантів, в яких представлено і збереження, і втрату перекладу елементів, що досліджуються.

6. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва : ЭТС, 2002. 424 с.
7. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. *Тетради переводчика*. Москва, 1964. № 2. С. 3–20.
8. Маковский М.М. Историко-этимологический словарь английского языка. Москва, 1999. 416 с.
9. Пелепейченко Л.М. Актуальні проблеми підготовки перекладачів : Монографія. Харків : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2006. 260 с.
10. Телия В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры. *Фразеология в контексте культуры*. Москва : Языки русской культуры. 1999. С. 13–24.
11. Токарев С.А. Мифы народов мира. Энциклопедия. Москва : Советская Энциклопедия, 2008. 1147 с.
12. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. Київ : Знання, 2007. 494 с.

References:

1. Babii O.I. (2005). Rol i mistse frazeolohichnoi semantyky u vidtvorenni movnoi kartyny svitu (na prykladi anhliiskoi movy) [The role and place of phraseological semantics in reproducing the linguistic view of the world (on the example of the English language)]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii : Zbirnyk nauk. prats.* Uzhhorod : Uzhhorod. nats. un-t, Vol. 3, pp. 229–234.
2. Barantsev K.T. (2005). Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk [English-Ukrainian phraseological dictionary]. Vol. 2, edited. Kyiv : T-vo «Znannia», KOO, 1056 p.
3. Breus E.V. (2000). Osnovy teorii i praktiki perevoda s russkogo yazyka na angliyskiy: Uchebnoe posobie [Fundamentals of the theory and practice of translation from Russian into English: Tutorial]. Vol. 2, edited and completed. Moskva : Izd-vo URAO, 208 p.
4. Gusev D.A. (2003). Kratkaya istoriya filosofii [Brief history of philosophy]. Izdatelstvo NTS EHNAS, 224 p.
5. Dobrushina I.R. (2000). Vozdukh: veshchestvo ili prostranstvo, materiya ili dukh [Air: substance or space, matter or spirit]. *Logicheskii analiz yazyka. Yazyki prostranstv*. Moskva : YARK, pp. 217–226.
6. Komissarov V.N. (2002). Sovremennoe perevodovedenie. Uchebnoe posobie [Modern translation studies. Tutorial]. Moskva : EHTS, 424 p.
7. Kunin A.V. (1964). O perevode angliyskikh frazeologizmov v anglo-russkom frazeologicheskom slovare [On the translation of English phraseological units in the English-Russian phraseological dictionary]. *Tetrady perevodchika*. Moskva. No. 2, pp. 3–20.
8. Makovskiy M.M. (1999). Istoriko-ehimologicheskii slovar angliyskogo yazyka [Historical and etymological dictionary of the English language]. Moskva, 416 p.
9. Pelepeichenko L.M. (2006). Aktualni problemy pidhotovky perekladachiv: Monohrafiia [Current issues of translators' training: Monograph]. Kharkiv : Visk. in-t VV MVS Ukrainy, 260 p.
10. Teliya V.N. (1999). Pervoocherednye zadachi i metodologicheskie problemy issledovaniya frazeologicheskogo sostava yazyka v kontekste kultury [Priorities and methodological problems of the study of the phraseological composition of the language in the context of culture]. *Frazeologiya v kontekste kultury*. Moskva : Yazyki russkoy kultury, pp. 13–24.
11. Tokarev S.A. (2008). Mify narodov mira. Ehntsiklopediya [Myths of the peoples of the world. Encyclopedia]. Moskva : Sovetskaya Ehntsiklopediya, 1147 p.
12. Uzhchenko V.D., Uzhchenko D.V. (2007). Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy [Phraseology of modern Ukrainian language]. Kyiv : Znannia, 494 p.